

лену Малоросію, то Шевченко прагнув більшого — на зразок Прометея змінити весь світоустрій. “Неособливо віруючий” Шевченко надав перевагу “неособливо відданому” Зевсові Прометею. Проте з часом у того ж Шевченка відбувся певний перехід — від бунтівника до старозавітного пророка. Коли було “програно всі битви” (маю на увазі крах “Кирило-Мефодіївського товариства”, заслання, невдалість особистого життя), поетові лишилося тільки слово пророцтва. Паралельно з життєвим крахом Шевченка посилюється й гніт царського режиму в Україні, відповідно пророче слово, яке обіцяло спасіння в майбутньому (напр., “І мертвим, і живим, і ненародженим... дружнєє посланіє”), знаходить своє місце в міфологічному просторі національної свідомості того часу.

Таким чином усі три письменники переходили в національний міф, стаючи певними культурними символами. Автор наводить масу текстів, цитат — як із приватних документів, так і з наукових досліджень інших вчених, аргументуючи ті чи ті ходи в еволюції трьох національних міфів. Поза тим він пропонує не лише схеми міфів. Дослідника цікавить й інший аспект, аксіологічний, тобто, як саме в системі духовних координат кожного з героїв функціонують певні онтологічні цінності, приміром їхнє ставлення до смерті, реляції “людське — божественне”, проблема зла, філософія

трагізму, волюнтаризму, гедонізму, віталізму, аскетизму тощо. Важко перерахувати весь той комплекс світоглядних і текстуальних проблем, які намагається проаналізувати автор, щоб максимально наблизити нас до свого бачення феномену долі обраних ним культурних постатей. До речі, на тлі цього аналізу, де сама проблема поставлена цілком у романтичному дусі, зовсім у новому світлі постає й східноєвропейський романтизм — так багато в автора нетрадиційних поглядів на, здавалося б, усталені речі. Звичайно, з ними можна і варто полемізувати, можна навіть кардинально не погоджуватися, але слід це, мабуть, зробити лише тоді, коли праця буде дочитана до останньої сторінки, бо значний пласт аргументів і реальних фактів таки змушує замислитися над багатьма положеннями, які досі могли й не викликати сумнівів.

І наостанок спробую дати відповідь на питання: а як щодо читача такого великого обсягу? Безумовно, він буде, але не це важливо. Завжди вірила, що існують книжки, які мають чітко визначену долю. Вони пишуться не для когось чи для чогось — вони просто не можуть бути ненаписаними. І часто ці книжки довго чекають на свого власного читача, але знаю, що одного дня вони обов'язково стануть для когось одкровенням...

Леся Демська-Будзюляк

ЧИ МОЖНА ПОБАЧИТИ СПРОБИ ЗМІНИ ДО СВОБОДИ

Roman Honet, Mariusz Czyżowski. Antologia nowej poezji polskiej. 1990–2000 (wydanie rozszerzone). — Zielona sowa; Kraków 2004. — 426 s.

Поки я отримав цю книжку, вона встигла тричі вийти в світ. Безсумнівний успіх цієї Антології дуже простий: вона містить понад 110 авторів поетичних творів. Укладачі Хонет і Чижовський виконали надзвичайно колітку роботу — зібрали поетів не зважаючи на їхні регалії, тусівки, “розкрученість” тощо. Зібрали просто в абетковому порядку. Я сумніваюсь, що в Україні могла б з'явитися подібна антологія. На превеликий жаль, маємо лише поодинокі чітко кланові псевдоантології (напр.,

“Смолоскипівські” чи з середовища “Критики” тощо). Цього, до великої честі, вдалось майже уникнути укладачам польського зібрання молоді поezії. Тому її успіх — безсумнівний. А найважливіше, що завдяки такому широкому зрізу маємо більшменш справді реальну картину сучасної поezії в Польщі. Навіть у нас дехто з укладачів, лінуючись вишукувати й вибирати зі збірок авторів, користується виключно цим виданням і обсягом запропонованих текстів (напр., М. Кіяновська).

Отож, розглядаючи дане видання, можна поговорити і про сучасну польську поезію. Але треба мати на увазі, що специфіка Антології — це подання найхарактерніших для запропонованих авторів, на думку упорядників, текстів. У такому разі дещо найбільш поетично вартісне у творчості цих поетів, можливо через суб'єктивність упорядників не потрапило до даного видання. Отож, даруйте, наш огляд — це все ж лише огляд антології, а не всього можливого надбання сучасної польської поезії, незважаючи на високопрофесійність і фаховість укладачів.

Певна річ, мій суб'єктивізм у цьому питанні окреслюється передусім витворенням нової поетичної мови, а не професійним аспектом віршотворення чи наслідуванням відомих досі речей. Тому мої думки, очевидно, різко контрастуватимуть з оцінками польських рецензентів. Отже, маємо таке. По-перше, більшість авторів навряд чи є сьогодні або ж навіть будуть творцями нової поезії, а отже — навряд чи лишать у Поезії справжній слід. Хвороби теперішньої масової польської культурної свідомості чітко засвідчуються переважною більшістю текстів антології. До таких хвороб, зареєстрованих цим виданням, належать (звісно, я не всі можу вичленувати, бо сам не поляк і також — все не розкажеш): раціоналізм свідомості й мови, який обмежує мову, синтаксис, ідеї тощо. Цим уніфікує людину і практично знищує поезію. Природу цієї хвороби можна шукати, мабуть, в занадто традиційно раціоналістичній свідомості польських університетів і вже історично тривалій відсутності ірраціональної альтернативи. Викликана цим уніфікація призводить, передусім, до суспільної уніфікації й падіння гуманістичних тенденцій. Виникнення, так би мовити, парапоезії (пара-літератури) спричинене уніфікацією на основі доктрини поп-мистецтва, що дозволяє легко маніпулювати естетикою, а отже, й емоціями людей. Практично в Польщі створено поп-поезію, яка не передбачає життя поза раціональним дискурсом соціуму. Створено її завдяки раціоналістичності інтелектуалів і поширенню попкультури. Іронічність — це єдине, що дозволяє подібна модель. Майже подібна ситуація з тоталітарною соцреалістичною прозою свого часу була в Україні — химерний роман (його іронія) як єдина можлива офіційна свобода. Іронія — як своєрідне при-

мирення “бунтівників” із системою. Пропозиція предметів побуту суспільства споживання стає іще однією ідеєю фікс для подібної моделі функціонування поезії. Парапоетичність попри використання “вільних” форм, називаючи їх варварськими (“barbarzyńskie”), завдяки обмеженням раціонально-логічному, тематично-лексичному (побутове життя), іронічному сприйняттю світу чинить, своєю чергою, перешкоди Поезії як прагненню досягти досконалості й необмеженості в мові. Пропонуючи своєрідний ідеальний соціальний мир як спогад, як минуле і як “обмеження”, — насправді пропонує Смерть, а не творення. І все це прикривається потребою конвенційності. Конвенційна свідомість, конвенційна мова, конвенційні проманіпульованві культурні концепти, конвенційні емоції тощо. Навіть “Na dziko” то лише зовнішній поп-проект із допустимої номенклатури псевдо-бунту.

Звісно, з такої кількості запропонованих авторів можна відшукати щось, що є справжньою поезією, зрештою — пропозицією справжнього життя. Передусім це стосується невеликої добірки поетеси і психіатрки Агати Бальовської (Agata Balowska). Очевидно “співбуття” з “пацієнтами” (майже як метафорична історія RAF-у) допомагає їй випадати із запропонованого відверто-фашизованого мейнстріму. Як тут не згадати Г. Маркузе: “Але все ж, певніше всього, — божевільня знаходиться в іншому місці”. Її неконвенційна форма, неконвенційна, нелобутова, нелогічна, нетрадиційно-смилова мова, якою долається раціональність, — і маємо відчуття людини, а не соціально-відресированої істоти, — стає чи не найвдалішим утіленням поезії нової поетичної мови в антології. Тілесність почуттів і лексики стають ґрунтом справжності її мови, неочікуваності й можливо, у майбутньому — шляху в безмежність.

Деякі новопоетичні нюанси відчутні в поезії Марії Цирановіч (Maria Cyganowicz), однак домінує конвенційність. Мірослав Джень (Mirosław Dzięń) намагається створити цілісним світ рівності людини і природи (природнього) — завдяки чому відходить від логізму і раціоналізму та штампів. Другим, на мою думку, найцікавішим в антології після пані Бальовської є Мірослав Габриш (Mirosław Gabryś). Досить-таки переконливим і певною мірою справжнім виглядає його бунтарство. Він делогізує відсвітом бунту

буття міського жителя. Роман Хонет (Roman Honet) демонструє у своїй творчості сумління й досить пристойний рівень як поет. Лексично-тематична відмова від загальноприйнятого робить цікавою поезію Пьотра Кемпінського (Piotr Kempniński). Природа і природний модерний світ Маржанны Богуміли Келар (Marzanna Bogumila Kielar) контрастує з соціально-одновимірним світоглядом. Відмова від прийнятого дозволяє Гжегожу Кочюбі (Grzegorz Kociuba) знаходити трохи поезії. Дещо умовна гра, а, на жаль, не діонісійство, недостатньо ліквідує раціоналізм і логіку у Ярослава Ліпшиця (Jarosław Lipszyc); у нього відчутно ще чимало соціальної конвенційності, але матимемо надію, що далі він досягне кращого. Цікавим і обнадійливим елементом у контексті створення нової поетичної мови є напружена автологія Гжегожа Ольшанського (Grzegorz Olszański). Образне радикалізування Марти Подгурнік (Marta Podgórnik) створює досить-

таки щільне поетичне письмо. Непоганий адьюльтер від "мейнстріму" у Томаша Ружицького. Сліди раннього авангардизму стають непоганим ґрунтом у Марціна Сендецького (Marcin Ścendecki). Перспективною можна вважати також примітивну жіночність і природність, що протиставляється офіційно-визначному. У Кшиштофа Шлівки (Krzysztof Śliwka) маємо зразок певного "рівня" поетичного "професіоналізму". Густа поетична автологія присутня у Рафала Вітека (Rafał Witek). Візійна і проста, а тому й неконтрольована надзвичайно вдала поезія Пьотра Зазулі (Piotr Zazula).

Ось такий коротенький огляд надзвичайно розгорнутої Антології молодшої польської поезії 1990–2000 р.р. Маємо надію, що найвартісніше з цього видання сприятиме культурному спілкуванню між нашими літературами.

Андрій Підпалій

ПРОБРАЗ ЕНЦИКЛОПЕДІЇ СКОВОРОДИНОЗНАВСТВА

Ушкалов Л. Григорій Сковорода: семінарії. — Х.: Майдан, 2004. — 876 с.

За останні роки сквородинознавство поповнилося низкою видань, які знаменують новий етап у вивченні спадщини нашого мислителя й письменника. Слідом за збірником "Сковорода Григорій: образ мислителя" (1997), в основу якого покладено доповіді, виголошені на традиційних Сковородинських читаннях, що раз на два роки відбуваються в Переяслав-Хмельницькому державному педагогічному університеті ім. Григорія Сковороди, 2003 р. побачив світ збірник "Сковорода Григорій: ідейна спадщина і сучасність". 2002 р. до 280-річчя від дня народження філософа Парламентська бібліотека України та Національний музей літератури України підготували й видали бібліографічний покажчик "Григорій Сковорода. 1722–1794" (укладачі — Г.Гамалій та В.Шевченко). Цього ж року вийшов покажчик "Два століття Сковородіани" (укладачі — Л.Ушкалов, С.Вакуленко та А.Євтушенко). — Х.: Акта, 2002). 2001 р. те ж таки видавництво "Акта" видало

книжку Л.Ушкалова "Українське барокове богомислення. Сім етюдів про Григорія Сковороду", а 2003 р. — відому працю Д.Чижевського "Філософія Г.С.Сковороди". У харківському видавництві "Майдан" 2002 р. з'явився ошатний томик "Сад божественних пісень" із передмовою та коментарями Л.Ушкалова. Того ж року видавництво "Акта" подарувало любителям римованого слова антологію "Барокова поезія Слобожанщини", куди ввійшли вірші Онуфрія, Климовського та Сковороди (упорядкування, передмова, примітки та коментарі Л.Ушкалова).

Своєрідним підсумком цієї далеко не повної Сковородіани став посібник Л. Ушкалова "Григорій Сковорода. Семінарії", видрукований харківським видавництвом "Майдан". Ідея посібника могла визріти в автора в процесі роботи як над докторською дисертацією про Г.Сковороду, так і над "Українським бароковим богомисленням" та над "Двома століттями Сковородіани".